

สิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์

วรรณวิ ชื่นจะบก¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณ²

บทคัดย่อ

การจำคุกนั้นถือเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ ซึ่งต้องกระทำในลักษณะที่ไม่เกินความจำเป็น ทั้งนี้ ปรากฏในข้อกำหนดระหว่างประเทศ เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หลักพื้นฐานต่อการปฏิบัติกับผู้ต้องขัง หลักการว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลที่ถูกจำคุกในทุกรูปแบบที่ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น สิทธิของผู้เป็นมารดาและเด็ก เป็นต้น สิทธิผู้ต้องขังนั้นถือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่สำคัญที่ปรากฏตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)³, ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หรือ ข้อกำหนดแมนเดลา (The Mandela Rule) ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง หรือ "ข้อกำหนดกรุงเทพ"

ผู้ต้องขังถูกจัดว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งของสังคม เนื่องจากเป็นบุคคลที่ถูกจำกัดอิสรภาพและถูกลงโทษตามกระบวนการทางกฎหมายที่ได้กระทำความผิด แต่การลงโทษและการปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านี้ต้องคำนึงถึงสิทธิตามกฎหมายที่ทุกคนมีอยู่ โดยเฉพาะผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ที่ถูกส่งเข้ามาในเรือนจำนั้นมีความหมายและระเบียบที่แตกต่างจากผู้ต้องขังทั่วไป เนื่องด้วยผู้หญิงที่ตั้งครรภ์มีสภาพร่างกายและจิตใจที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีความแตกต่างจากบุคคลปกติ จำเป็นจะต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษหากไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมอาจส่งผลกระทบต่อเด็กในครรภ์ตลอดจนสุขภาพร่างกายของผู้เป็นมารดา

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือ ข้อกำหนดแมนเดลา (The Mandela Rule) เป็นข้อกำหนดที่จะสามารถทำให้ผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติอย่างมีคุณค่าและเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะอยู่ในสถานะผู้ต้องขังก็ตาม เนื่องจากข้อกำหนดแมนเดลามุ่งเน้น

¹ นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรินซ์ตัน มหาวชิราวุฒยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

³ Universal Declaration of Human Rights 1948.

หลักการเคารพในสิทธิมนุษยชนและความเป็นมนุษย์ ที่มองว่าผู้ต้องหา ไม่ใช่เพียงผู้ที่ต้องได้รับการคุมขัง แต่มองว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่ควรได้รับการช่วยเหลือและฟื้นฟูด้วยการพัฒนาทักษะความสามารถ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ชีวิตในสังคมได้ตามปกติเช่นเดียวกับคนอื่นในสังคม

โดยข้อกำหนดแมนเดลาได้กำหนดกฎเกณฑ์ในด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์อันเป็นหลักการในการช่วยคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ในด้านต่างๆ ได้แก่ ในเรือนจำหญิงต้องมีที่พักรักษาสำหรับการดูแลและการรักษาก่อนและหลังคลอดบุตรที่จำเป็นทั้งหมด การดำเนินการต้องจัดไว้ในทุกที่ที่ใช้ได้สำหรับเด็กเกิดในโรงพยาบาลนอกเรือนจำ หากเด็กเกิดในเรือนจำ ข้อเท็จจริงนี้ต้องไม่ระบุไว้ในสูติบัตร, การตัดสินใจอนุญาตให้เด็กอยู่กับพ่อแม่ของเด็กในเรือนจำต้องอยู่บนพื้นฐานประโยชน์สูงสุดของเด็กที่เกี่ยวข้อง⁴

ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง หรือ "ข้อกำหนดกรุงเทพฯ" หลักการของข้อกำหนดดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง เริ่มตั้งแต่การจำแนกลักษณะและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่มีลักษณะพิเศษแต่ละประเภท การกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยและการดูแลสุขภาพที่เป็นความต้องการเฉพาะของผู้ต้องขังหญิง การใช้มาตรการที่มีใช้การคุมขัง และการดูแลบุตรที่ติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ แต่เนื่องจากประเทศไทยมีผู้ต้องขังหญิงเป็นจำนวนมาก ทำให้มาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ไม่ได้รับความเท่าเทียมกันในทุกเรือนจำ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์มักขาดการได้รับการรักษาพยาบาลทั้งก่อนและหลังคลอด รวมทั้งการดูแลแม่และทารกยังไม่เพียงพอ ขาดการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคลอดและการดูแลบุตรที่เกิดมา และการเตรียมการแยกทารกเกิดจากแม่หลังการคลอดมีน้อยมาก ในขณะที่ผู้ต้องขังหญิงที่เป็นแม่ถูกแยกจากบุตร เนื่องจากเรือนจำส่วนใหญ่ไม่มีสถานที่สำหรับให้เด็กเข้าเยี่ยมแม่ที่ถูกคุมขังเป็นส่วนตัว ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานทางจิตใจทั้งแม่และเด็ก และส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กและอนาคตของเด็กที่เกิดจากผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ เพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติและมาตรฐานสากลในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ให้ได้รับความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนและหลักการพื้นฐานตามข้อกำหนดของสหประชาชาติ จึงควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เพื่อเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์อย่างเหมาะสมตามหลักสากล

⁴ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อกำหนดเนลสัน แมนเดลา . โดย สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา กระทรวงยุติธรรม : ม.ป.ท.

1. บทนำ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยได้มีหลักในการนำโทษจำคุกมาเป็นหลักในการกำหนดโทษตามคำพิพากษาแก่ผู้กระทำความผิดทางอาญา ซึ่งคำว่า การบังคับโทษจำคุก⁵ เป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุกและโทษ หรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคล ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าโทษจำคุกได้ส่งผลร้ายต่อบุคคลที่ถูกบังคับโทษเป็นอย่างมาก โดยกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษหรือกฎหมายราชทัณฑ์ เป็นมาตรการลงโทษซึ่งบัญญัติถึงการบังคับโทษ การจำกัดเสรีภาพในเรือนจำของรัฐ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกมีความแตกต่างจากกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษมาตรการอื่นๆ เพราะจะมีบทบัญญัติเฉพาะถึงวิธีการและขั้นตอนการจำกัดเสรีภาพ⁶ ซึ่งการบังคับโทษจำคุกมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง กฎหมายบังคับโทษจำคุกที่ดีจึงจะต้องมีลักษณะที่ต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นสำคัญ งานราชทัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเป็นภารกิจสุดท้ายของการบังคับโทษจำคุกและเป็นหน่วยบริหารจัดการเพื่อรองรับการใช้ “มาตรการบังคับทางอาญา” ที่ส่งต่อมาจากชั้นพิจารณาพิพากษาของศาล เมื่อศาลพิพากษาให้บุคคลได้รับโทษจำคุกและออกหมายบังคับคดีอาญา โดยมีหมายจำคุก กระบวนการในชั้นบังคับโทษจำคุกนักโทษเด็ดขาดก็เริ่มต้นขึ้น⁷ หากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่มีหรือขาดกระบวนการบังคับโทษจำคุกที่มีประสิทธิภาพ การจำคุกบุคคลดังกล่าวไว้ตามระยะเวลาที่ไม่สามารถที่จะเป็นหลักประกันได้ว่าบุคคลนั้นเมื่อพ้นโทษออกมาแล้วจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ถูกใช้มาแล้วกว่า 78 ปี แต่บริบทของสังคมและรูปแบบของสังคม สภาพแวดล้อม ตลอดจนทัศนคติความคิดของคนได้เปลี่ยนแปลงไปในระดับสากล ผู้ต้องโทษจำคุกที่เคยเป็น “กรรม” ของการบังคับโทษได้เปลี่ยนไปเป็น “ประชาชน” ของการบังคับโทษแล้ว การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดจึงต้องกระทำภายใต้กรอบของกฎหมายและภายใต้หลักมนุษยธรรม การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์⁸ เมื่อสถานะของสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้การกระทำความผิดหรือการก่ออาชญากรรมมีเพิ่มมากขึ้นไปด้วยผลของการเพิ่มขึ้นของจำนวนการก่ออาชญากรรมทำให้มีผู้กระทำความผิดที่

---

⁵ คณิศ ฌ นกร. (2555). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กรุงเทพฯ : วิทยุชน , หน้า 149.

⁶ ธาณี วรภัทร์. (2558). กฎหมายราชทัณฑ์. กรุงเทพฯ : วิทยุชน. หน้า 45.

⁷ แหล่งเดิม.

⁸ แหล่งเดิม.

ถูกส่งเข้าไปในเรือนจำเพิ่มมากขึ้นด้วยจนส่งผลให้เกิดปัญหานักโทษล้นเรือนจำ ดังจะเห็นได้จากสถิติของจำนวนผู้ต้องขังในประเทศไทย ดังตารางต่อไปนี้⁹

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ (%)
1. นักโทษเด็ดขาด	202,074	35,392	237,466	77.375
2. ผู้ต้องขังระหว่าง	58,345	8,927	67,272	21.919
2.1 อุทธรณ์ - ฎีกา	28,842	3,946	32,788	10.683
2.2 ใต้สวน - พิจารณา	10,450	1,769	12,219	3.981
2.3 สอบสวน	19,053	3,212	22,265	7.255
3. เยาวชนที่ฝากขัง	242	5	247	0.080
4. ผู้ถูกกักกัน	14	1	16	0.005
5. ผู้ต้องกักขัง	1,720	186	1,906	0.621
รวมผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น	262,395	44,512	306,907	100

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีจำนวนผู้ต้องขังหญิงมากถึง 44,512 คน บรรดาผู้หญิงที่ถูกคุมขังอยู่ในทัณฑสถานหรือแดนหญิงในเรือนจำทั่วประเทศนั้น กลุ่มใหญ่ที่สุดคือนักโทษเด็ดขาด ซึ่งศาลพิพากษาตัดสินคดีถึงที่สุดแล้ว จำนวน 77% อีกกว่า 1 ใน 5 เป็นผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา สามารถแบ่งย่อยเป็นอีก 3 กลุ่ม คือ

- (1) ผู้ต้องขังที่อยู่ในชั้นอุทธรณ์ ฎีกา มีอยู่ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา
- (2) ผู้ต้องขังที่อยู่ในชั้นใต้สวน-พิจารณา มีสัดส่วนราว 1 ใน 5
- (3) ผู้ต้องขังที่อยู่ในชั้นสอบสวน มีอยู่ประมาณ 1 ใน 3 นอกจากนี้ยังมีเยาวชนที่ฝากขัง ผู้ถูกกักกัน และผู้ต้องกักขังอีกจำนวนหนึ่งต้องขังอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานหญิงด้วย¹⁰ ในจำนวนผู้ต้องขังหญิงดังกล่าวมีจำนวนไม่น้อยที่ตั้งครรภ์ก่อนเข้าเรือนจำ ซึ่งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์นั้นมีกฎหมายและระเบียบที่แตกต่างจากผู้ต้องขังทั่วไป เนื่องด้วยสภาพทางร่างกาย สภาพทางจิตใจที่มีความแตกต่าง โดยกฎหมาย

⁹ กรมราชทัณฑ์, กองแผนงาน ศูนย์ทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง. สถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศ รท.102 (ก), สํารวจ ณ วันที่ 11 สิงหาคม 2558.

¹⁰ จาก “ผู้ต้องขังหญิง สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย” โดย /กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ (พิมพ์ครั้งที่ 1). นครปฐม : สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.

ราชทัณฑ์ของไทยและข้อบังคับระเบียบต่างๆ ได้กำหนดระเบียบและขั้นตอนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ไว้ เช่น ต้องมีการจัดให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์มีการฝากท้องและไปคลอดที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำหรือทัณฑสถานใกล้เคียง ห้ามใช้เครื่องพันธนาการ ฯ แต่เนื่องจากปัญหาสภาพคนล้นคุกตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้สภาพภายในเรือนจำไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนผู้ต้องขังและไม่เหมาะสมกับสภาพของผู้ต้องขังบางลักษณะ โดยเฉพาะผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ซึ่งเป็นผู้ต้องขังที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มผู้เจ็บป่วยโดยอนุโลม¹¹

ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์จึงมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ประกอบกับผู้ต้องขังหญิงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางร่างกายอยู่ตลอดเวลาควรต้องได้รับการดูแลรักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เพราะหากไม่ได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องแล้วอาจเกิดอันตรายต่อตัวมารดาและเด็กที่จะเกิดมาด้วย การดูแลผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษมากกว่าผู้ต้องขังอื่นๆ ทั้งทางด้านสุขภาพ อนามัย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในช่วงของการตั้งครรภ์ รวมทั้งการแยกผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์มิให้ถูกคุมขังร่วมกับผู้ต้องขังอื่น แต่พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ยังไม่ครอบคลุมตามหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อตัวผู้ต้องขังที่ตั้งครรภ์ รวมถึงตัวบุตรของหญิงที่ตั้งครรภ์ โดยที่เด็กนั้นไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการกระทำความผิดของผู้ที่เป็นมารดา ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของราชทัณฑ์ประสบความสำเร็จตามภารกิจในฐานะกลไกสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรมของการบังคับโทษ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาสิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่ใช้บังคับอยู่ในประเทศไทย เปรียบเทียบกฎหมายราชทัณฑ์ของต่างประเทศ และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ เพื่อค้นหามาตรการหรือกลไกทางกฎหมายที่เหมาะสมในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์

2. เปรียบเทียบสิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามกฎหมายต่างประเทศกับกฎหมายไทย

2.1 สิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามกฎหมายไทย

ประเทศไทยได้ดำเนินการผลักดันข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดหญิง หรือ "ข้อกำหนดกรุงเทเพฯ" เนื่องจากข้อกำหนดกรุงเทเพฯ มีมาตรการในการผลักดันให้ผู้ต้องขังหญิงได้รับการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพ โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงตั้งแต่การจำแนกลักษณะและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่มีลักษณะพิเศษแต่

¹¹ จาก พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 74.

ละประเภท การกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยและการดูแลสุขภาพที่เป็นตามความต้องการเฉพาะของผู้ต้องขังหญิง การใช้มาตรการที่มีใช้การคุมขัง และการดูแลบุตรที่ติดผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ รวมถึง พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 29 ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังที่ป่วยเจ็บหรือเป็นหญิงมีครรภ์ได้รับการรักษาพยาบาลตามสมควร¹² ตามมาตรา 30 “เมื่อแพทย์ผู้ควบคุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความคิดเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเจ็บ และถ้าคงรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำจะไม่ทุเลาดีขึ้น อธิบดีจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นนอกเรือนจำ โดยมีเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้”¹³ แต่เนื่องจากประเทศไทยมีจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นจนล้นเรือนจำในประเทศไทย โดยเฉพาะผู้ต้องขัง

2.2 สิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามกฎหมายญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีประสิทธิภาพและมีความเข้มแข็งมาก โดยเฉพาะการมีมาตรการทางกฎหมายในการเลี้ยง โทษจำคุก ซึ่งการลงโทษจำคุกจะใช้เฉพาะกรณีที่มีความผิดร้ายแรงจริงๆ เท่านั้น จึงส่งผลให้จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำมีจำนวนน้อย ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังหญิงหรือผู้ต้องขังชาย และเมื่อผู้ต้องขังมีจำนวนน้อยทำให้จำนวนของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์มีจำนวนน้อยตามไปด้วย ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังได้มาก อีกทั้งกฎหมายราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นมีความสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อนักโทษ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

โดยในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ รวมถึงเด็กติดครรภ์มารดา นั้น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จะปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดและจะถือประโยชน์ของเด็กและมารดาเป็นสำคัญ ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์จะไม่ถูกส่งไปยังเรือนจำ แต่จะถูกส่งไปยังโรงพยาบาลเพื่อที่ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์จะได้ไม่ต้องเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมานกับสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำและการแฉ่งเกิดของเด็กให้บันทึกในสูติบัตรว่าเกิดสถานที่อื่นที่มีใช้เรือนจำและผู้ต้องขังหญิงที่คลอดบุตรแล้วสามารถที่จะอยู่กับลูกได้ไม่ใช่แต่เฉพาะช่วงที่เด็กกินนมเท่านั้น แต่ผู้ต้องขังที่เป็นมารดาจะได้รับอนุญาตให้อยู่กับบุตรได้เป็นเวลา 1 ปีหลังจากนั้น และหากไม่มีผู้ใดดูแลบุตรก็จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแล

เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ปัญหาเด็กติดผู้ต้องขังและเด็กติดครรภ์มารดาแทบจะไม่ปรากฏเลย เพราะมาตรการทางกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นในการเลี้ยง โทษจำคุกการเสียค่าปรับในอัตราที่สูงแทนการจำคุก

¹² จาก พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 29.

¹³ จาก พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 30.

2.3 สิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามกฎหมายอังกฤษ

ประเทศอังกฤษ ในประเทศอังกฤษ¹⁴ (KitZinger) มีการรณรงค์ให้ยกเลิกการใส่กุญแจมือผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ที่ถูกพาไปยังสถานพยาบาลภายนอกหรือในช่วงพักคลอดและหลังคลอด แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ในประเทศอังกฤษ กรมราชทัณฑ์จะจัดให้มี Mother and Baby Units(MBUs) ไว้เป็นหน่วยงานที่ดูแลผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์และเด็กสิ่งทีหน่วยงาน Mother and Baby Units(MBUs) ได้คำนึงลำดับแรก คือประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก โดยวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและมีมาตรฐานเดียวกันกับเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูภายนอกเรือนจำ เรือนจำไม่สถานที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงดูบุตร แต่ผู้หญิงซึ่งได้คลอดบุตรระหว่างการรับโทษนั้นการเลี้ยงดูทารกอย่างใกล้ชิดนับเป็นสิ่งที่ปรารถนามากที่สุด Mother and Baby Units(MBUs) ถือเป็นทรัพยากรของชาติผู้ต้องขังหญิงจะได้รับการประเมินความเหมาะสมในการเข้าสู่ Mother and Baby Units(MBUs) ซึ่งข้อควรคำนึงลำดับแรกคือประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็กโดยวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีการพัฒนาการที่สมบูรณ์ ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและมีมาตรฐานเดียวกันกับเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูภายนอกเรือนจำ¹⁵

โดยหลักการที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ Prison Service Order (PSO) 4801 on Mother and Baby units

1.การดูแลผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ทั้งในระยะก่อนคลอดหรือหลังคลอดควรสนับสนุนการให้นมของแม่เอง หากสามารถกระทำได้ในเรือนจำ

2.ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์หรือผู้ต้องขังหญิงที่ไม่แข็งแรง ควรได้รับอาหารที่เหมาะสมตามเกณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุข ในส่วนของเจ้าหน้าที่ควรคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์และพฤติกรรมของแม่เด็กขณะตั้งครรภ์และหลังคลอด เพราะฉะนั้นหน่วยงานจึงควรประเมินความเสี่ยงและฟังความเห็นของผู้ต้องขังหญิงรายนั้นด้วย¹⁶

¹⁴ จาก โครงการวิจัย เรื่อง การสังเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังในรอบ 7 ปี (พ.ศ.2545-2551) โครงการกำลังใจในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา กระทรวงยุติธรรม 2554. (น. 73).

¹⁵ ปิยะลักษณ์ ทัพพิกรณ์. การปฏิบัติต่อหญิงมีครรภ์ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา.วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต,2554 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹⁶ แหล่งเดิม.

2.4 สิทธิของผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามกฎหมายอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามประมวลกฎหมายอาญาของรัฐแคลิฟอร์เนีย (California Penal Code) ได้มีการกำหนดว่า เมื่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ได้เข้ามาสู่เรือนจำจะต้องมีการดูแลสุขภาพตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำและปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ดังนี้

1. ได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการตามคำสั่งของแพทย์
2. ได้รับข้อมูลในการดูแลสุขภาพทั้งก่อนการคลอดและหลังคลอด
3. ได้รับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการคลอดและการอบรมดูแลเด็ก
4. ได้รับบริการทางการแพทย์ด้านทันตกรรม

ทั้งนี้ เมื่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ครบกำหนดคลอด ให้เจ้าหน้าที่นำส่งตัวผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ไปคลอดที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ เพื่อวัตถุประสงค์ในการคลอดและคำนึงถึงความปลอดภัยในการคลอด โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านการให้บริการทางการแพทย์และค่าใช้จ่ายในการคลอด จะเห็นได้ว่ารัฐจะจัดให้มีบริการทางการแพทย์และการบริการทางสังคมแก่ผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์และมีการบริการสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก เรือนจำจะจัดให้มีสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังอย่างเต็มที่ตามที่ผู้ต้องขังพึงได้รับและในระหว่างการตั้งครรภ์ของผู้ต้องขังจะได้เรียนรู้ทักษะการเลี้ยงดูบุตร เมื่อผู้ต้องขังใกล้คลอดทางเรือนจำจะพาผู้ต้องขังออกไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลในชุมชน มีการจัดบริการและสวัสดิการต่างๆ ในเรือนจำให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิของผู้ต้องขัง แต่ในขณะเดียวกันก็เข้มงวดในการปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้ต้องขังด้วย เมื่อคลอดแล้วผู้ต้องขังจะต้องเตรียมการสำหรับการนำเด็กไปเลี้ยงดู โดยจะทำการประสานงานกับชุมชนเพื่อนำเด็กออกไปเลี้ยงดูภายนอกเรือนจำ¹⁷

3. บทสรุป ข้อเสนอแนะ

จากการเปรียบเทียบและวิเคราะห์สิทธิและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ตามหลักกฎหมายของประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ของประเทศไทยได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจำเนกผู้ต้องขัง ขั้นตอนการส่งตัวไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ การมีบุคลากรทางการแพทย์ในเรือนจำที่จะคอยให้คำแนะนำและให้ความรู้เกี่ยวกับการเป็นแม่ และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์อย่างเท่าเทียมกันในเรือนจำ ทำให้เกิดปัญหาในหลายๆ ประการตามที่คุณเขียนได้เปรียบเทียบและวิเคราะห์ไปแล้วนั้น ซึ่งผู้เขียนมี

---

¹⁷ แหล่งเดิม.

ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขหลักกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ดังต่อไปนี้

1. ด้านกฎหมาย มีมาตรการทางเลือกทดแทนการจำคุกผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นหญิงที่ตั้งครรภ์ หากจำเป็นจะต้องลงโทษจำคุก ควรจัดให้อยู่สถานที่ควบคุมเป็นสัดส่วนต่างหากแยกจากผู้ต้องขังทั่วไปภายในระยะเวลาที่กำหนด เช่น กรณีการจำคุกในระยะสั้นหรือในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ได้มีพฤติกรรมเป็นอาชญากรหรือกระทำความผิดชนิดนี้ซ้ำอาจปฏิบัติตามหลักของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและมาตรการอื่นได้ 2 กรณี กล่าวคือ ให้มีการปล่อยตัวชั่วคราวในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นหญิงมีครรภ์เป็นหลักและอาจใช้กรณีการจำคุกวันหยุดแทน กล่าวคือ ให้ผู้กระทำความผิดมารายงานตัวเพื่อให้เจ้าพนักงานสอบถาม แนะนำ และให้ความช่วยเหลือตามที่เห็นสมควรและเพื่อให้ละเว้นการคบหาสมาคมหรือประพฤติดนิน่าไปสู่การกระทำความผิดเช่นเดียวกันอีก ในเรื่องของการนำผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ไปรักษาหรือคลอดบุตรที่โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำ ควรมิบบัญญัติที่ชัดเจนในเรื่องของการใช้เครื่องพันธนาการกับผู้ต้องขัง เนื่องจากด้วยสภาวะทางร่างกายของหญิงที่ตั้งครรภ์ ซึ่งการควบคุมตัวควรจะใช้ต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น เพื่อเป็นการป้องกันการหลบหนีหรือการทำร้ายตนเองของผู้ต้องขังหญิงหรือการทำร้ายคนอื่น ๆ หรือทำลายสิ่งของต่างๆ ในทุกกรณีควรพิจารณาถึงประวัติของผู้ต้องขัง และสภาพทางร่างกายต้องไม่ใช้การควบคุมตัวเป็นการลงโทษ นโยบายการควบคุมตัวควรจะห้ามใช้กับผู้หญิงตั้งครรรภ์เมื่อถูกนำตัวส่งโรงพยาบาล หรืออยู่ระหว่างการ รอคลอด ผู้หญิงที่เพิ่งคลอดและผู้ต้องขังที่ป่วยหนักเมื่อนำตัวส่งโรงพยาบาล การนำการควบคุมตัวมาใช้ต้องได้รับการตรวจสอบและทำให้มั่นใจว่าได้ทำตามนโยบายอย่างเคร่งครัด

2. ด้านการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องการปฏิบัติและสิทธิต่อผู้ต้องขังหญิงมีครรภ์ รวมทั้ง ขั้นตอนการใช้สิทธิดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำความผิดหญิง (United Nations Rules the Treatment of Women prisoners and non-custodial Measures for Women offenders) ที่ประเทศไทยเป็นผู้ริเริ่ม และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หรือ ข้อกำหนดแมนเดลลา (The Mandela Rule)

3. ด้านการบริหารจัดการเรือนจำ ควรมีการกำหนดสถานที่ที่เหมาะสมต่อการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ทั้งก่อนและหลังคลอด ตลอดจนการดูแลบุตร การเตรียมการดูแลทารกที่เกิดจากแม่หลังการคลอดในทุกเรือนจำที่มีหญิงที่ตั้งครรภ์ถูกควบคุมตัวอยู่ และมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญคอยให้คำปรึกษา แนะนำแก่ผู้ต้องขังที่ตั้งครรภ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนคลอด ระหว่างคลอดและภายหลังคลอดบุตร

บรรณานุกรม

กรมราชทัณฑ์. (2541). *สารานุกรมงานราชทัณฑ์นานาชาติ*. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อกำหนดเนลสัน แมนเดลา . โดยสำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา กระทรวงยุติธรรม : ม.ป.ท.

คณิต ฒ นกร. (2555). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

โครงการวิจัยการสังเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและเด็กติดผู้ต้องขังในรอบ 7 ปี . (พ.ศ.2545-2551). โครงการกำลังใจ ในพระดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา,2554.

ธานี วรภัทร์. (2558) . *กฎหมายราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

ปิยะลักษณ์ ทัพภิกรณ์. การปฏิบัติต่อหญิงมีครรภ์ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต,2554 กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 แก้ไขเพิ่มเติมถึงฉบับที่ 4 พ.ศ. 2523.

R.King and R.mogan.(1990). The Future of the Prison System.p.25.

Universal Declaration of Human Rights 1948.

Tim Owen. (1999). Prison Law. (second edition). United Kingdom : Oxford University.